

ПРИКАЗИ

*Иван Зарић**

НИКОЛАС СПАЈКМАН:
- ТВОРАЦ ТЕОРИЈСКИХ
ГЕОПОЛИТИЧКИХ
ТЕМЕЉА АМЕРИЧКЕ
СУПРЕМАЦИЈЕ

Небојша Вуковић, *Логика империје* – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика, Конрас; Нација-прес, Београд, 2007.

* Иван Зарић, магистрант на Факултету политичких наука у Београду

Геополитика је као научна дисциплина дуго по завршетку Другог светског рата сматрана псеудонауком, како на Западу, тако и на Истоку. Један од главних разлога за креирање оваквих ставова било је њено повезивање са нацизмом. Значајне промене настале су по завршетку Хладног рата, када геополитика више није представљала непожељног члана у академским круговима. Ипак, овакав нагли заокрет довео је и до појаве многих текстова и књига, како у свету, тако и у Србији, који су на популистички начин прилазили геополитичким проблемима и питањима.

Дело “Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика” аутора Небојше Вуковића у потпуности одудара од популистичког прилаза геополитици. У њему је обрађен један од најзначајнијих теоретичара у овој научној дисциплини и његов утицај на геополитичку мисао једине преостале суперсиле на свету, Сједињених Америчких Држава – Николас Спајкман.

Пре објашњења Спајкманових геополитичких ставова

аутор нас је провео кроз историјски развој геополитике од античких времена и првих празора, попут Хипократа и Тукидида, преко Хегела, све до прелаза из 19. у 20. век када је дошло до рађања модерног схватања геополитике. Наведени период, назван још и геодетерминизам или географски материјализам, одликовао се схватањем значаја и утицаја географског простора на друштвени живот целокупне људске заједнице, иако није било систематског изучавања тог утицаја.

Модеран приступ геополитици настао је, као што је већ речено, на размеђу 19. и 20. века. Први пут је термин геополитика употребио шведски научник, уставно-правни писац и универзитетски професор Рудолф Кјелен 1899. године, међутим, правим оцем геополитике као научне дисциплине сматра се Фридрих Рацел. Наиме, Рацелово схватање државе као живог организма и простора као њеног неодвојивог дела, тзв. *Lebensraum*, утицало је на многе научнике тога доба. Вуковић нас у делу књиге посвећеном дефинисању геополитике води кроз најзначајнији њен период теоријског развоја између два светска рата, објашњавајући утицај Хаусхофера и његових Пан-региона, схватања Карла Шмита, али и приступ Пола Видала да ла Бла-

ша који је управо човека ставио у средиште својих разматрања, стварајући правац назван посибилизам.

Како се свака наука или научна дисциплина непрестано развијају, исти принципи могу се применити и на геополитику. Специфичност даљег развоја геополитике Вуковић је дао у следећим правцима: наставак постојања “класичне геополитике”; јачање геоекономије; наглашавање безбедносног аспекта или геостратегије; еволуције геополитике у геополитичку сценаристику; модификовања геополитике у тзв. алтернативну геополитику или даљу разраду примењене геополитике.

Посебан део књиге посвећен је двојници теоретичара који су имали највећи утицај на Спајкманов геополитички опус, америчког адмирала Алфреда Мехена и британског географа сер Хелфорда Мекиндера. Учења Мехена и Мекиндера представљају основну геополитичку дихотомију, сукоб копна и мора, који траје још од сукоба Атине и Спарте. Полазећи од истих основа, Мехен и Мекиндер су дошли до потпуно различитих закључака. Основни Мехенов став је да контрола поморских комуникација представља најважнију основу за остваривање глобалне доминације. За контролу поморских комуникација најважније

је стицање поморске моћи, која се по Мехену заснива на следећих шест елемената: географском положају; физичко-географској складности; величини територије; броју становника; националном карактеру и карактеру владе. Мехенова доктрина поморске моћи представљала је, условно речено, другу фазу ширења америчког утицаја. Наиме, како је то описао Александар Дугин у свом делу "Основи геополитике", Монроова доктрина представљала је ширење америчког утицаја по меридијану, а Мехенова доктрина поморске експанзије ширење америчког утицаја по паралели.

Насупрот Мехену, Мекиндер је сматрао да је за остваривање глобалне доминације најважније стављање под контролу тзв. "срца земље" (*Heartland*). Мекиндер је своје геополитичке ставове сублимирао у троделном слогану: *"Ко влада Источном Европом доминира Хартлендом, Ко влада Хартлендом доминира Светским Острвом, Ко влада Светским Острвом доминира светом"*. Поред тога, Мекиндер је био и утемељивач чувеног концепта стварања санитарног кордона, који је код њега имао више геополитички него идеолошки карактер. Мекиндер је, наиме, сматрао да би стварањем већег броја мањих држава између Немачке и Русије било онемогуће-

но њихово спајање у коалицију која би неминовно заузела "срце земље" и тиме стекла одлучујућу предност за остваривање глобалне доминације.

Централни део књиге посвећен је, наравно, Николасу Спајкману, који прави својеврсну комбинацију учења два претходно наведена теоретичара и тежиште значаја ставља, условно речено, "између" Макиндеровог "срца земље" и Мехеновог истицања морског пространства. Овај Американац холандског порекла, професор на чувеном Јејлу, своје геополитичко учење пренео је у два дела – "Америчка стратегија у светској политици: Сједињене Државе и равнотежа снага" (*America's Strategy in World Politics: The United States and Balance of Power*) из 1942. године и "Географија мира" (*The Geography of the Peace*) из 1944. године.

Један од најважнијих доприноса Николаса Спајкмана геополитици огледа се у истицању значаја нове области као пресудне за доминацију у глобалним оквирима. Нову област, коју назива "ободном земљом" (*Rimland*), дефинише као велику концентричну тампон зону која се налази између центара евроазијске копнене масе и маритимних праваца, која укључује *"западну и источну Европу, земље заравни Блиског истока, Турску,*

Иран, Авганистан, Тибет, Кину, Источни Сибир и три полуострва Арабије, Индије и Бурме–Сијам”. Као веома важно Спајкман је опазио да су се управо у зони Римланда развиле све велике цивилизације света изузимајући Египат, Картагину, као и цивилизације Суматре и Јаве. На основу ових запажања он изводи свој слоган базиран на чувеном Мекиндеровом, који гласи: *“Ко контролише Римленд влада Евроазијом; ко влада Евроазијом контролише судбине света”*.

Овим слоганом Спајкман најбоље осликава спој ставова Мехена и Мекиндера, односно поморског и копненог приступа у геополитичком и геостратегијском смислу, на извешан начин спајајући Шмитовог *Бехемота* и *Левитијана* као два најбитнија и незаобилазна фактора у борби за доминацију и премоћ на планети.

Још једна важна допуна Спајкмановог геополитичког учења је свакако и дефинисање Средишњег океана (*Midland Ocean*). Ова акваторија, по Спајкмановом схватању, обухвата Атлантски океан са околним морима и речним басенима, а његов значај током 20. века је сличан значају Средоземног мора у ранијој људској историји. У перспективи је тада Спајкман Средишњем океану дао улогу спајајућег чиниоца, односно, ка-

ко га је он назвао, унутрашњег мора. Ту концепцију касније Дугин назива “атлантским континентом” у чијем се средишту, заправо, налази Атлантски океан. Нарочито је Спајкман истицао улогу интелектуалног чиниоца у том “атлантском континенту”, где су Западна Европа и Источна обала Северне Америке (посебно Њујорк), постали мозак нове “атлантске заједнице”.

Спајкман је у својим теоретским ставовима САД наменио улогу тзв. глобалног балансера, неопходну за остваривање геополитичког императива – спречавање доминације над Евроазијом од стране једне силе или коалиције. Како би се овакав амерички геополитички императив остварио Спајкман је предлагао формирање регионалних безбедоносних аранжмана, у циљу одржања геополитичке равнотеже у Европи и на Далеком истоку. Још једна занимљивост у Спајкмановим делима је то што он током Другог светског рата препознаје Кину као будућег главног америчког такмаца у балансу снага на азијском континенту. Због тога је предлагао савез са Јапаном и то само неколико седмица после напада на Перл Харбур.

Наведене Спајкманове тезе готово да су пресликане у каснијим делима водећих америчких геополитичара и геостратега,

попут Џорџа Кенана, Збигњева Бжежинског, Хенрија Кисинџера, Колина Греја, Чарлса Купчана, Џона Миршајмера и других, иако су његова дела мало цитирана. Први пут Спајкманове идеје пуну афирмацију доживљавају у оквирима “стратегије обуздавања” Џорџа Кенана, где долази до великог преклапања Спајкмановог *Rimland*-а и Кенанових кључних безбедносних области. Током ере нуклеарног оружја, дошло је до нових преиспитивања традиционалних геополитичких концепата. Међутим, у овом периоду је публикован рад Колина Греја који представља најафирмативнији приступ Спајкмановом схватању у тзв. нуклеарној ери.

Присутност Спајкманових ставова очигледна је и у делима двојице можда и највиђенијих америчких савремених геополитичара и геостратега, Бжежинског и Кисинџера. Евроазијска шаховска табла Бжежинског представља несумњиву везу са Спајкмановим учењем, која се пре свега огледа у томе што су западни, јужни и источни простор Бжежинског готово истоветни са *Rimland*-ом, а средишњи простор са Спајкмановим схватањем *Heartland*-а. Спајкманово наглашавање америчке улоге глобалног балансира касније се огледа у доктринама тзв. обалског балансирања (*offshore*

balancing) истицаним у делима Кристофера Лејна и Џона Миршајмера. Такође, његово учење имало је директног утицаја и на ставове савремених америчких мислилаца из ове области у сугерисању и образлагању стварања различитих видова регионалних безбедносних аранжмана који су на различите начине олакшали америчку геостратешку премоћ.

“Логика империје” Небојше Вуковића свакако представља незаобилазно штиво за све оне којима се геополитика налази у области интересовања, али и за оне који би желели да се упознају са стварним доктринарним основама америчке спољне политике. Вуковићево дело нам може помоћи да боље разумемо америчке досадашње спољнополитичке потеза, али може да буде и добар водич приликом предвиђања наредних. Спајкман је, као један од темељних теоретичара у геополитици и геостратегији, незаобилазан и за све оне који желе “дубински” да проникну у догађаје на глобалној међународној политичкој сцени.